

4. ÜNİTE

HELAL

HARAM

حلال

حرام

GÜNCEL DİNÎ MESELELER

Bu ünite,

1. Dinî meselelerin çözümüne ilgili temel ilke ve yöntemleri öğreneceğiz.
2. İslam'ın ekonomik hayatla ilgili ahlaki ölçülerini öğreneceğiz.
3. Gıda maddeleri ve bağımlılık konusundaki dini ve ahlaki ilkeleri öğreneceğiz.
4. Sağlık ve tıpla ilgili (otopsi, ötenazi vb.) meseleleri dinî ve ahlaki ölçüler çerçevesinde öğreneceğiz.
5. En'am suresi 151-152. ayetlerde verilen mesajlar çıkaracağız.

Ünite Kavramları

helal

haram

icma

mekruh

mübah

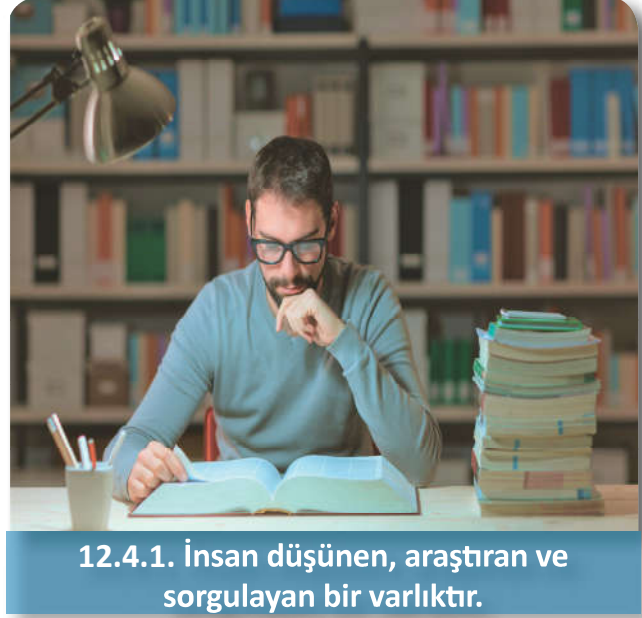
Ünitemize Hazırlanalım

1. Hüküm ve dinî hüküm kavramlarının anlamını araştırınız.
2. Meşru ve gayrimeşru kavramlarının anlamlarını sözlükten bularak defterinize yazınız.
3. Hazır gıdalarda kullanılan katkı maddelerini araştırınız.
4. Genetiği değiştirilmiş besinler (GDO) hakkında neler biliyorsunuz?

1. DİNİ MESELELERİN ÇÖZÜMÜNDE TEMEL İLKE VE YÖNTEMLER

Günlük yaşamda dinen meşru olduğundan emin olamadığınız durumlarda tavrınızı neye göre belirlersiniz?

İnsan, yeryüzündeki tüm canlılardan farklı olarak yüksek bir idrak kabiliyetine sahip olarak yaratılmıştır. Düşünür, sorgular, araştırır ve üretir. Davranışlarını neticeleriyle birlikte değerlendirip hayatına özgürce yön verebilen tek varlıktır. Bu nedenle ilahi hitaba mazhar olmuştur. Din, insanın yaratılıştan sahip olduğu üstün özelliklerini kemale erdiren, onun en şerefli mahluk olmasını sağlayan bilgiler içerir. Bu yönüyle din, insanın tamamlayıcısıdır. Her türlü düşünce ve davranışına yön verecek kadar hayatla iç içedir. Bu nedenle zaman ve şartlar değiştikçe Müslümanlar hayatlarını dinle buluşturmak adına yeni gelişmelerin dine uygunluğunu sorgulamaktadırlar.

12.4.1. İnsan düşünen, araştıran ve sorgulayan bir varlıktır.

Gelişen ve değişen dünyada, gıda maddelerinden sağlık ve tıp alanına kadar birçok sahada, geçmişte karşılaşılmayan ve bu nedenle hükmüne Kur'an ve sünnette doğrudan rastlanamayan birtakım meseleler ortaya çıkmaktadır. Bu meselelerin çözülmesi, Müslümanların dinlerine uygun yaşayabilmeleri için büyük önem taşımaktadır. Dinî meselelerin çözümü yani Müslümanların bireysel ve toplumsal davranışlarının dinle bağlantısı, icthad yoluyla sağlanmaktadır.

NOT EDELİM

İctihad kelimesi sözlükte herhangi bir işi gerçekleştirme yolunda olanca gücü harcamak anlamına gelmektedir. Terim olarak ise icthad; Kur'an, sünnet ve icma ile hükmü açıkça ortaya konulmamış, dinî bir meselenin hükmüne ulaşmak için müçtehidin elinden gelen çabayı sarf etmesidir. Kur'an ve sünnet gibi delillerden dinî hükümler ortaya koyabilme bilgi ve becerisine sahip kimseye müçtehid denir.

(İbn Manzûr, Lisānu'l-Arab, C 3, s. 133-134.)

Dinî sorunları çözümlene yöntemi olan icthad faaliyetlerinde dinî hükümler daima göz önünde bulundurulur. Dinî hükümlerin başlıca kaynakları Kur'an ve sünnettir. Bir meselenin hükmü öğrenilmek istendiğinde öncelikle Kur'an'a müracaat edilir. Karşılaşılan meselenin hükmü Kur'an'da bulunursa onunla amel edilir. Şayet aranan hüküm Kur'an'da bulunamazsa veya Kur'an'da verilen hüküm yeteri kadar açık değilse sünnete bakılır. Her iki kaynakta da konu ile ilgili hüküm bulunmazsa icmaya başvurulur.

İcma, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra herhangi bir asırda müctehidlerin bir meselenin dinî hükmü üzerinde ittifak etmeleridir. Güncel meselelerin çözümü için öne sürülen ilke ve yöntemler Kur'an'a ve sünnete olduğu gibi İslam âlimlerinin üzerinde icma ettiği esas ve hükümlere de ters düşmemelidir.¹

BİLİYOR MUSUNUZ?

Dinî emir ve yasaklara muhatap olan kişinin söz, fiil ve davranışları hüküm bakımından şöyledir:

FARZ: Yapılması kesin olarak gerekli davranışlardır. Yapılması sevaba, özürsüz olarak terki günaha, inkarı ise küfre sebep olur.

VACİP: Yapılması farz seviyesinde olmayan fakat sünnetten daha kuvvetli olan dinî hükümler; farz ile sünnet arasındaki dini emirler.

SÜNNET: Hz. Peygamber'in sözleri, davranışları ve sahabelerinin yapmış olduğu olumlu davranışları onaylaması.

MÜBAH: Mükkellefin yapıp yapmamakta özgür bırakıldığı davranışlardır. Caiz ve helal kavramlarının mübahla yakın anlam ilişkisi vardır. Caiz kelimesini daha çok İslam bilginleri, sonraki devirlerde karşılaşılan sorunların çözümünde, meselelerin dinî hükmünü ifade etmek için kullanmışlardır.

MEKRUH: Yapılması dinen hoş karşılanmayan fakat kesin ve açık delillerle de yasaklanmayan davranışlardır.

HARAM: Dinen sorumluluk çağında ulaşmış olan herkese, Allah'ın yapılmasını kesin olarak yasakladığı söz ve davranış.

(Zekiyyüddin Şaban, Usûlü'l Fıkıh, s. 237-254.)

Dinî meselelerin çözümünde Kur'an ve sünnetten isabetli hükümler çıkartılabilmesi için Allah'ın (c.c.) bu dini gönderme gayesinin bilinmesi oldukça önemlidir. Âlimlere göre dinin en büyük gayesi, insanların faydasını temin etmektir. İnsan için faydalı olanı belirlemede dinin ölçü ve kıstasları belirleyicidir.² Çünkü insan anlık hevesleri uğruna, bağımlılık yapan maddeleri akıl ve beden sağlığına tercih edebilir. Kendi menfaatini düşünürken başkalarına zarar verebilir veya kendisi için faydalı zannettiği şeyi seçerken gelecekte uğrayacağı zararları gözardı edebilir.

İslam dinine göre insanın dünyada ve ahirette fayda elde etmesi için koruması gereken beş gaye vardır. Bunlar zarûrât-ı diniyye olarak ifade edilen dinin, hayatın (can), aklın, neslin ve malın korunmasıdır. Bu beş gaye toplum düzeninin dayandığı temel esaslardır. İslam'ın ortaya koyduğu çözümlerin temel amacı insanların din, hayat, akıl, nesil ve mal emniyetini güvence altına almaktır. Müçtehit, fetva vereceği konu hakkında gerekli bütün bilgileri toplayıp, o konu ile ilgili ayet ve hadisleri anladıktan sonra vereceği fetva bu beş ana gayeye uygun olmalıdır. Çünkü dinî hükümlerin tespitinde "zarûrât-ı dîniyye"ye riayet edilmediği zaman meşru ve insana yaraşır bir toplum oluşturulamaz.

1 Sabri Erturhan, Fıkıh Usulüne Giriş, s. 152.

2 İbrahim Kafi Dönmez, İslamda İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C 3, s. 138-139.

Günümüzde genetiği ve özneliği değiştirilmiş gıda maddeleri gibi yeni çıkan uygulamalar kafaları karıştırmaktadır. Bu tür meselelerin çözümünde;

- Neslin korunması ve Allah'ın (c.c.) koyduğu dengeyi korumak ana gaye olmalıdır.³
- Çözüm önerileri fitratı (yaratılıştaki var olan dengeyi) bozmamalıdır.
- Temel ahlaki değerleri ihlal etmemelidir.
- İnsan onur ve haysiyetini zedelememelidir.
- Güncel meselelerin dinî hükmünü açıklamak durumunda olan müctehitlerin (İslam bilginlerinin) her hususta yeterli bilgi sahibi olamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır.
- Bireysel fetvalardan ziyade farklı uzmanlık alanlarına sahip âlimlerin kararlarını (şura icthadı) merkeze almak gerekmektedir.⁴

Müslümanlar için İslam, tüm zamanlar ve şartlarda geçerli evrensel bir dindir. Dolayısıyla çağın getirdiği tüm sorunlara cevap verebilecek yapıya sahiptir. Bu konuda bireylere düşen görev öncelikle Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Peygamberin sünnetini okuyarak anlamaya çalışmaları ve birincil kaynakları esas almalıdırlar. Daha sonra şüpheye düştükleri konuyu bir bilene (âlimlere) ve kendi vicdanlarına sormaları en uygun olanıdır. Hz. Peygamber insanın iyiyi kötünden, doğruyu yanlıştan ayırt edebilme kabiliyetine sahip olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir: *"İyilik, gönlünün huzur bulduğu ve içine sinen şeydir; kötülük ise insanlar ona onay verseler bile gönlünü huzursuz eden ve içinde bir kuşku bırakan şeydir."*⁵

3 bk. Nisâ suresi, 119. ayet.

4 Soner Duman, Günümüz Fıkıh Problemleri, s. 19.

5 İbn Hanbel, Müsned, C 4, s. 227.

YAZALIM

“Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır. Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur. Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın... Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir. Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de neticesi bakımından daha güzeldir. Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur. Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırılık ve azametle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin. Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin katında sevimsizdir.”

(İsrâ suresi, 31-38. ayetler.)

“Zarar vermek ve zarara zararlar karşılık vermek yoktur.”

(İbn Mâce, Ahkâm, 17.)

? Yukarıda verilen ayetleri ve hadisi analiz ederek yasaklananları yazınız.

? Zarûrât-ı diniyyeye dair hükümleri belirleyerek yazınız.

Empty writing area with horizontal dashed lines for the first question.

Empty writing area with horizontal dashed lines for the second question.

2. İKTİSADİ HAYATLA İLGİLİ MESELELER

İnsanların tükenmek bilmeyen maddi ihtiyaçları dinî yaşantılarını nasıl etkilemektedir?

12.4.2. Allah'ın isimlerindedir

12.4.3. İslam meşru kazanca önem verir.

Bir kimsenin sahip olup üzerinde her türlü tasarrufta bulunabildiği şeylere mülk denir. Mülk sahibine ise malik denir. Mülkiyet, malike malın kendisinden yahut kirasından yararlanma, bu malı devrettiği takdirde karşılığını alma yetki ve hakkını verir. Mülkiyet insanın yaratılışına uygun olduğu gibi toplumda adalet ve dengeyi kurabilmek açısından da önemlidir. Bu nedenle İslam dini özel mülkiyeti kabul eder ve bu konuda emeğe öncelikli bir önem verir.

Diğer konularda olduğu gibi mülkiyet konusunda da İslam, helal ve meşru yollardan kazanca büyük önem verir. Temelinde emek olmayan mülkiyeti, hibe, hediye ve miras gibi durumlar dışında meşru saymaz. Dolayısıyla İslam'da hırsızlık, gasp, yağma, faiz, kumar, karaborsacılık gibi yollarla mülk edinmek yasaklanmıştır. Ayrıca başkasının mülküne zarar vermek de suç olarak görülmüştür. Bu suçlulara yönelik cezai tedbirler öngörülmüştür. İslamda malın korunması temel esas olduğu gibi kişinin malını korumak uğruna mücadele etmesi de onurlu bir davranıştır.⁶ Diğer yandan kişinin sahip olduğu mal varlığı ile başkalarına zarar verecek girişimlerde bulunması da yasaklanmıştır. Bir kimsenin mülkiyet hakkının sınırı diğer insanların ve kamunun haklarının başladığı yerde sona erer. Bu gibi durumlarda devletin özel mülkiyete müdahale etme ve sınırlama getirme hakkı vardır.

İslam'a göre insanlar mal ve çocuklarla uğraşırken kulluk görevlerini terk etmemelidirler. Bu konuda Yüce Allah, **“Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah'ın yanındadır.”**⁷ buyurarak, insanlar için en hayırlı olanın mal edinme hırsına kapılmamak ve kulluk görevlerini ihmal etmemek olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla İslam dini her şeyin madde ile ölçüldüğü, her şeyin sadece parayla satın alınabildiği, ibadetlerin ihmal edildiği bir hayatı insana yaraşır görmemez. Müslüman için mülk edinmenin bir amaç değil; paylaşma, yardımlaşma, birlik, beraberlik ve Allah'ın (c.c.) rızasına ulaşmak için sadece bir araç olması gerektiğini vurgular. Bu konu Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklanmaktadır: **“Mallarını gece**

6 bk.Buhârî, Mezâlim, 33.

7 Teğabun suresi, 15. ayet.

gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır.”⁸

Allah Teâlâ, “İnsan için ancak çalıştığı vardır.”⁹ buyurarak fakirliğin bir istismar aracı olarak kullanılmasını yasaklamıştır. Hz. Peygamber de, “Sizden birinizin sırtında odun küfesi taşıması dilenmesinden hayırlıdır.”¹⁰ sözleriyle insanları alın teri dökerek rızkını temin etmeye yönlendirmiştir. Alın teri, kazancı bereketli kılar. Bunun yanında Allah Teâlâ, bazen varlığı ve yokluğu kulları için imtihan vesilesi kıldığını ve bu nedenle bazı kullarına dünya nimetlerini bol, bazılarına da az verdiğini bildirmektedir.¹¹ Fakat dünyada bolluk içinde yaşamak, mal ve servet sahibi olmak; Allah (c.c.) katında üstün tutulmanın bir göstergesi değildir. Bu konuda üstünlük en erdemli davranışı sergileyenindir.

12.4.4. En hayırlı kazanç kişinin el emeğidir.

TARTIŞALIM

“İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağrılıyorsunuz. Ama içinizden cimrilik yapanlar var. Kim cimrilik yaparsa ancak kendi zararına cimrilik yapmış olur. Allah, her bakımdan sınırsız zengindir, siz ise fakirsiniz. Eğer O’ndan yüz çevirecek olursanız, yerinize başka bir toplum getirir de onlar sizin gibi olmazlar.”

(Muhammed suresi, 38. ayet.)

“Fakirlik şahsın muhtaç olduğu şeyin yokluğundan ibarettir. İhtiyaç olmayan şeyin yokluğuna ise fakirlik denilmez. Eğer ihtiyaç olan şey var ve gücü yettiği şekilde ise kişi fakir sayılmaz. Bu hakikati anladığın zaman, Allah’tan başka her varlığın fakir olduğuna şüphen kalmaz. Varlık âleminde bir zenginden başkası yoktur. O’ndan başka herkes O’na muhtaçtır.”

(Gazali, İhyâ-u Ulûm’id-Dîn, C 4, s. 403.)

Yukarıdaki ayet ve sözde verilen ahlaki ilkeleri bularak arkadaşlarınızla tartışınız.

8 Bakara suresi, 274. ayet.

9 Necm suresi, 39. ayet.

10 Buhârî, Büyû, 15.

11 bk. Zümer suresi, 52. ayet.

İslam dini, zengini daha zengin, fakiri daha da fakir yapan ve doyumsuzca mal elde etme hırsıyla güçlünün zayıfı ezmesine neden olan bir sisteme karşılık sosyal adaleti esas alır. Zenginlere paylaşmayı, yoksulu görüp gözetmeyi, helal kazanç elde etmeyi ve kazancı helal yolda harcamayı tavsiye edip; fakirlere çalışmayı, rızkı temin etmek için çaba sarf etmeyi tavsiye etmiştir. Kişilerin sahip oldukları malları cimrilik ederek sırf kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaları ve yığmaları ağır ifadelerle eleştirilirken saçıp savurmalar da kınanmıştır. Cimrilikle ilgili Kur'an-ı Kerim'de **"Allah'ın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerde cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır! O kendileri için bir şerdir..."**¹² buyrulurken malı biriktirip yığınlar hakkında da şöyle buyrulur: **"... Altın ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele."**¹³

İslam'ın Müslümanlardan istediği, **"Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun."**¹⁴ ayetinde de belirtildiği gibi israfla cimrilik arasında dengeli bir yol tutmaları, her şeye sahip olma hırsına kapılarak insanlık ve kulluk görevlerini unutmamalarıdır. Cömertlikte israf derecesine varıp kendilerini ve ailelerini mağdur etmemeleridir.

İslam, mülkiyet konusunda dengeyi gözetir. Bu nedenle fakirliği önleyecek çözüm yollarını üretmiş; faiz, rüşvet, karaborsa, emek sömürsü ve israf yasaklanmıştır. İnfak ve cömertlik övülmüş; zekât, sadaka, infak, komşu hakkı gibi yollar sunmuştur. Ayrıca, Hz. Peygamber'in *"Kim insanların mallarını geri ödeme niyetiyle alırsa Allah onun ödemesini kolaylaştırır. Kim de bir malı tüketip (geri ödememek) niyetiyle alırsa Allah da onun malını telef eder."*¹⁵ hadisinde açıklandığı gibi borcunu ödemeyi geciktirmek de İslam'a göre malın korunması ilkesine aykırıdır. Dolayısıyla başkasının mal varlığına zarar vermek zulüm, israf, kul hakkı ve fakirlik sebebidir.

YORUMLAYALIM

Medine'ye hicretten sonra Hz. Peygamber muhacirler ile ensarı kardeş ilan etmişti. Kardeş ilan edilenler arasında Abdurrahman b. Avf (r.a.) ve Sa'd b. Rebi' (r.a.) vardı. Sa'd b. Rebi' (r.a.) ensarın en zenginlerinden biriydi. Hz. Peygamber onları kardeş ilan ettiğini açıklayınca Sa'd (r.a.), Abdurrahman b. Avf'ı (r.a.) evine götürdü, tüm servetini ortaya koydu ve "Bunların yarısı senin, yarısı benim; istediğin gibi harcayabilirsin." dedi. Sa'd'ın (r.a.) bu fedakarca ve cömertçe davranışına karşılık Abdurrahman b. Avf (r.a.) bu teklifi kabul etmedi, "Hayır kardeşim! Allah malında mülkünde, çoluk ve çocuğunda sana hayır ve bereket versin! Sen bana ticaret yapılan çarşının yerini göster, yeter!" dedi. İlk başta küçük şeyler alıp satan Abdurrahman b. Avf (r.a.) kısa sürede Medine'nin sayılı zenginlerinden biri oldu.

(bk. Buhârî, Büyü, 98.)

Yukarıdaki örnek olayda Abdurrahman b. Avf'ın (r.a.) tutumunu İslam'ın fakirliğe çözüm önerileri noktasında yorumlayınız.

12 bk. Âl-i İmran suresi, 180. ayet.

13 bk. Tevbe suresi, 34. ayet.

14 İsra suresi, 29. ayet.

15 Buhârî, İstikrâz, 2.

DEĞERLENDİRELİM

“Allah’ın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerde cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır! O kendileri için bir şerdir...”

(bk. Âl-i İmran suresi, 180. ayet.)

“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!”

(Bakara suresi, 155. ayet.)

Yukarıda verilen ayetler kapsamında İslam’ın fakirliğe bakışını değerlendiriniz.

İslam’da İşçi ve İşveren Hakları

Başkasına ait bir işi veya hizmeti bir bedel karşılığında yapmayı üstlenen kimseye işçi denir. İşçi, emeğini kiraya verendir. Buna göre zanaatkâr, sanayici, usta, kalfa gibi serbest meslek sahipleri bu vasıflarıyla işçidirler; işlerini yaparken başkalarının emeğinden de istifade ediyor, yani işçi kullanıyorsa, bu vasıflarıyla da işverendirler.¹⁶ İşçi ve işverenin birbirlerine karşı birtakım hakları, görev ve sorumlulukları vardır.

İşveren işçinin dinine, rengine, ırkına, içerisinde bulunduğu sosyal gruba değil kabiliyet ve liyakatine önem vermelidir. Ayrıca çalışmaya başlamadan önce işveren işçiyi nasıl bir işte çalıştıracığını, işin süresini, vereceği ücreti de bildirerek karşılıklı mutabakata varmalıdır.¹⁷

İşçiyeye, iş sözleşmesi sırasında kararlaştırılan ücret, geciktirilmeden verilmelidir. Bu konuda Hz. Muhammed (s.a.v.) “İşçiyeye ücretini alın teri kurumadan ödeyiniz.”¹⁸ buyurmuştur. Bir başka hadisinde “Üç kişi vardır ki, kıyamet günü beni karşılarında bulacaklardır.. (Bunlardan biri de) işçinin ücretini vermeyendir.”¹⁹ buyurması bu konunun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

İşçinin işveren üzerinde maddi hakları yanında birtakım manevi hakları da vardır. Hiçbir iş, işçinin hayatından ve sağlığından önemli olamaz. Bu bakımdan çalışma şartları insanın şeref

12.4.5. İşçi, sağlığını ve güvenliğini riske atmamalıdır.

16 bk. <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0301.htm> 18.02.2018

17 Hamdi Döndüren, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali, 455-457.

18 İbn Mâce, Rühûn, 4.

19 Buhârî, İcâre, 10.

ve haysiyetine uygun bir biçimde düzenlenmelidir. Günümüzde insanların yaralandığı ve öldüğü birçok iş kazası meydana gelmektedir. Bu iş kazalarının pek çoğuna iş güvenliği kurallarının ihlali ve tedbirsizlik neden olmaktadır. Bu tür durumlara düşmemek ve güvenli yaşamı temin etmek için işçi, iş sağlığı ve güvenliği konusunda verilen eğitimi almalı; hayatını riske atacak iş ve iş ortamlarından uzak durmalı; sağlık kontrollerini ihmal etmemelidir. İşveren de işçinin sosyal güvenliğini sağlamalı, işçinin emniyeti için gereken tedbirleri almalıdır.

Kişilerin sağlığı açısından güvenli iş ve ortamlarda çalışması dinin ve insan haklarının bir gereğidir. Ayrıca bu husus ailelerin ve toplumun huzuru için çok önemlidir. Çünkü iş kazaları ve meslek hastalıkları başta işçiler ve yakınları olmak üzere tüm toplumu olumsuz etkileyen sorunlardan biridir.

İşçinin de işverene karşı yerine getirmesi gereken bazı sorumlulukları vardır. İşçi gücü oranında elindeki işi en iyi şekilde yapmaya gayret etmeli ve dürüst davranmalıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) *“Mü'minler işlerini en güzel şekilde yaparlar”*²⁰ buyurarak, işlerini güzel, düzgün ve özenle yapmanın Müslümanların bir özelliği olduğuna işaret etmiştir.

İşçi, kendisine teslim edilen her türlü eşya ve malzemeyi emanet bilmeli ve onlara zarar vermemelidir. İşçi, mü'minlerin en önemli özelliklerinin emanete riayet etmek ve verilen sözleri yerine getirmek²¹ olduğunu unutmamalıdır.

20 Müslim, Sayd, 57.

21 bk. Mü'mininun, 8. ayet.

Toplumların ekonomik olarak kalkınması ve güçlenmesi noktasında iş ahlaki, dürüst çalışmak ve düzgün iş yapmak çok önemlidir. Tüm bunların yanında işçi sağlığı ve güvenliği de dikkat edilmesi gereken konular arasındadır. Bunlar gözetildiğinde toplum refaha kavuşur, bireyler huzurlu ve mutlu olur.

İŞVERENLER	
✓ İşçisinin beden ve ruh sağlığını önemsemeli,	
✓ Güvenli bir iş ortamı hazırlamalı,	
✓ İşçinin hakkını geciktirmeden vermelidir.	

İŞÇİLER	
✓ İşini ciddiyetle ve özenle yerine getirmeli,	
✓ Sorumlu olduğu iş alanını kendine emanet olarak görmeli ve korumalı,	
✓ Kendine verilen sorumlulukları yerine getirmelidir.	

DEĞERLENDİRELİM

İslam'a göre kişi;

1. Maddi ihtiyaçlarını sağlayacak ve ailesini geçindirecek bir iş sahibi olmalıdır.
2. İmkânı varsa hayır faaliyetlerine katılmak için kazancından pay ayırmalıdır.
- 3-İşini dürüstçe ve en güzel şekilde yapmalı, hem kazancıyla hem de ürettiği mal ve hizmetle toplum refahına katkıda bulunmalıdır.
- 4- Mesleki bilgi ve ehliyete sahip olmalıdır.
- 5- Haramdan korunmak ve helal kazanç sağlamak için gerekli dinî ve ahlaki bilgileri öğrenmelidir."

(İbrahim Kafi Dönmez, İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C 2, s. 473-474.)

Yukarıda verilen bilgileri analiz ederek iş ve kazanma faaliyetlerinde iyi niyetin ve iş ahlakının bireye ve topluma kazandıracaklarını değerlendiriniz.

Gıda Maddeleri ve Bağımlılıkla İlgili Meseleler

“Mü’min bal arısı gibidir. Temiz olanı yer, temiz olanı (balı) üretir, bir çiçeğe konduğunda onu kırıp bozamaz.”

(Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 2, s. 199.)

Müslümanların sağlıklı ve ahlaklı bir nesil yetiştirmeleri ve ibadetlerinden lezzet almaları için helal gıda ile beslenme konusuna titizlik göstermeleri gerekmektedir. Çünkü vücut aldığı gıdalarla geliştiği gibi kişinin ruhî-viddanî dünyası da bu gıdaların etkisiyle şekillenmektedir.²² Bu nedenle **helal** ve **haram** gıdaların neler olduğu ayrıca beslenmede dikkat edilmesi gereken temel ölçülerin bilinmesi, tercihlerimize yön vermek açısından önemlidir.

Dinin meşru kıldığı, serbest bıraktığı şeylere helal; yaklaşılmamasını ve terk edilmesini istediği şeylere ise haram denir. İslam dinine göre, bir şeye “haram” demek “helal” demekten daha zordur: “Eşyada aslolan helal ve serbest oluşturmaktır.”²³ Dolayısıyla aksi yönde dinî bir hüküm bulunmadıkça her şey helal kabul edilir.

12.4.6. Helal gıda insan neslini korur.

İslam dininde bazı yiyeceklerin haram kılınmış olması çeşitli hikmetler ve amaçlarla açıklanabilir. Kullanın bu yasaklara itaat etme yükümlülükleri vardır. Yiyecekler konusundaki yasaklar en başta insanın beden ve ruh sağlığının (hayatın ve aklın) korunmasını amaçlamaktadır. Beden ve ruh sağlığına zararlı olduğu sabit olan maddelerin yenilip içilmesi dinen yasaklanmıştır.²⁴ Bundan dolayı zehirli ve uyuşturucu maddeler, sarhoşluk veren katı, sıvı ve uçucular insan sağlığı açısından tehlike arz etmesi nedeniyle dinen haram kabul edilmiştir. Genel ölçüt olarak da temiz ve faydalı olanların yenebileceği, zararlı ve pis olanların yasaklandığı genel olarak vurgulanmıştır.²⁵

22 Sabri Erturhan, "Fikhî Açından At Eti", CÜİFD, C 11/2, s. 143.

23 Ömer Nasuhi Bilmen, İstilahatı Fikhiyye Kamusu, C 1, s. 298.

24 TDV, İslam ve Toplum İlmihal, C 2 s. 33.

25 bk. Maide suresi, 4-5. ayetler; Araf suresi, 157. ayet; Nisa suresi, 2. ayet; Maide suresi, 10. ayet.

Haram Kılınan Hayvansal Gıdalar

- Domuz eti,
 - Ölmüş hayvan eti (**Her ne sebeple olursa olsun kesilmeksizin ölen**, Maide suresi, 3. ayet.)
 - Akıtılmış kan,
 - Allah'tan (c.c.) başkası adına kesilen kurban ayetlerle haram kılınmıştır:
- "Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilene haram kıldı. Ama kim mecbur olur da, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."**

(Bakara suresi, 173. ayet.)

Resulullah azı dişî olan yırtıcı hayvanlar ile avını pençesiyle parçalayan kuşların yenilmesini yasakladı.

(Müslim, Sayd, 16.)

Haram Kılınan Bitkisel Gıdalar

- Alkollü içkiler,
- Uyuşturucular,
- Zehirli maddeler,
- Uyuşturucularla temas etmiş keyif verici maddeler yasaklanmıştır.

"Sarhoşluk veren bütün içkiler haramdır."

(Buhâri, Vudû, 71; Edeb, 80; Müslim, Eşribe, 7.)

"Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır."

(Ebû Dâvud, Eşribe, 5; Tirmizî, Eşribe, 3.)

Helal ve Haramlarda Temel Ölçütler

Helal ve haramlar konusundaki fetvalar Kur'an, sünnet ve icmaya aykırı olamaz.

İyi niyet haramı helal yapmaz.

Haramı helalleştirmek için hile yapmak haramdır.

Şüpheli şeylerden sakınmak gerekir.

Miktarın azlığı ve çokluğu haram hükmünü değiştirmez.

Temiz, akıl ve beden sağlığına faydalı gıdalar yenilebilir.

Pis, akıl ve beden sağlığına zararlı gıdalar yenilemez.

İsraftan sakınmak gereklidir.

Eti yenilen hayvanların beslenme ve kesim usullerine dikkat edilmelidir.

Harama yaklaştıran şeylerin de haram olduğu unutulmamalıdır.

Gıda üretimi konusunda teknolojinin geliştiği günümüzde ortaya çıkan meseleler, gıdaların dinî hükümlerinin tam olarak bilinmemesiyle ilgili değil, gıda maddelerinin günümüzde İslami kurallara göre elde edilip edilmediği, katkı maddeleri, genetiği ve öz niteliği değiştirilmiş yiyecek ve içeceklerin haram olup olmadığıyla ilgilidir. Hayvansal gıdaların İslami kurallara uygunluğu konusundaki hükümler kısaca şöyledir:

1. Eti yenen hayvanların beslenme şekli önemlidir. Dinen temiz ve helal olmayan şey hayvanlara yem olarak verilemez. Hayvanların kesim işleminin kolaylığı açısından uygulanan elektroşok ve benzeri sersemletme yöntemleri, hayvanın boğazlanmadan önce ölmesine sebep olmamalıdır.
2. Seri kesim için düğmeye basan kişinin Müslüman veya ehli kitaptan olması, Allah'tan başkası adına kesmeye niyetlenmemesi, kesim için düğmeye basarken Allah'ın adını anmayı kasten terk etmemiş olması gerekmektedir. Ehli kitabın kestikleri İslami kurallara uygun olursa yenilebilir.
3. Kümes hayvanlarının tüylerinin yolunda iki şekilde uygulama vardır. Sulu yolum, kesilen kümes hayvanlarının iç organları ve pislikleri çıkarılmadan belirli bir sıcaklıktaki suyun içinde birkaç dakika bekletilmeleri biçiminde uygulanmaktadır. Günümüz İslam bilginlerinden bir kısmı bu yöntemi necis (kirli, pis) suyun ete geçmesi ihtimali olduğu için caiz görmemişlerdir. Bu görüşün aksini savunan âlimler de bulunmaktadır. İslami kurallar bakımından sulu yolunu sakıncalı görmeyenlere göre, dış kısmı pislene etin pişmeden önce yıkanarak temizlenmesi gerekmektedir.²⁶

YAZALIM

Bir gün Abdullah b. Mes'ud'a pek çok hususta görüşü sorulduğunda o şöyle demiştir: "Bir zamanlar biz hiç hüküm veremezdik, daha sonraları Allah takdir buyurdu da bu gördüğünüz seviyeye ulaştık. Bundan sonra sizden biriniz, hüküm verilmesi gereken bir sorunla karşılaşsa, Allah'ın Kitabı'ndaki hükümlere göre karar versin. Allah'ın Kitabı'nda bulunmayan bir işle karşılaşsa, Hz. Peygamberin (s.a.v.) hükümleriyle meseleyi çözmeye çalışsın. Allah'ın Kitabı'nda ve Resulullah'ın (s.a.v.) hükümlerinde söz konusu edilmeyen bir mesele ile karşılaşsa, salih insanların verdiği hükümlere göre cevap versin. Allah'ın Kitabı'nda, Hz. Peygamberin (s.a.v.) hükümlerinde ve salih insanların fetvalarında bulunmayan bir durumda ise, kendi görüşüne göre ictehat etsin. 'İctihat etmekten korkuyorum. Ben korkuyorum.' demesin. Çünkü helal bellidir. Haram da bellidir, bu ikisinin arasında ise (helal mi haram mı olduğu belli olmayan) şüpheli meseleler vardır. Seni şüpheye düşüren şeyleri bırak, şüphe duymadığın şeylere bak." (Buhârî, Büyü, 3.)

Yukarıdaki örnek olaydan hareketle dinî hüküm verilirken Abdullah b. Mes'ud'un (r.a.) tavsiye ettiği sıra nasıl olmalıdır? Yazınız.

1)	2)
3)	4)

26 TDV, İslam ve Toplum İlmihal, C 2, s. 45-50.

12.4.7. Helal ve sağlıklı beslenmeliyiz.

Hazır gıdalarda kullanılan jelatin gibi katkı maddeleri zihinleri meşgul eden sorular arasında yer almaktadır. Söz konusu maddeler bitkisel ve hayvansal ürünlerden elde edilmektedir. Bu konuda kullanılan katkı maddesinin helal mi yoksa haram mı olduğu belirleyicidir. Buna göre dinen pis kabul edilen maddelerin katkı maddesi olarak kullanımı haram, dinen temiz kabul edilenlerin kullanımı ise helaldir.

Günümüz İslam âlimlerinden bir kısmı, katkı maddelerinde bazen kimyasal bir değişimin meydana geldiğini (istihale), bu tür bir değişim olduğu tespit edildiğinde gıda maddesinin tüketiminin helal olacağı görüşündedir. Bu konuda domuzdan elde edilen katkı maddeleri istisnadır. Çünkü domuz ayet ve hadislerle açıkça haram kılınmıştır. Haram hükmünün değişmesinde istihalenin bir rolü yoktur.²⁷ Bu katkı maddelerini meşru saymak, onları elde etmek için domuz üretimi ve ticaretini de dolaylı olarak meşru hale getirmiş olacaktır. Bu nedenle tüketimi zorunlu olmayan, içeriği tartışma konusu olan gıdaları yememeye özen göstermek, şüpheli şeylerden sakınmak ve hazır gıdaların üretiminde dinî kurallara uygunluğunun sağlanması gerekmektedir.²⁸ Tüketicinin talep ve tercihlerinin üretime yön verdiği de unutulmamalıdır.

Gıda maddeleriyle ilgili güncel meselelerden biri de bitki ve hayvanların genetiğinde veya özniteliğinde değişiklik yapılması ve bunların gıda maddesi olarak tüketimiyle ilgilidir. Kur'an ve sünnet genetik değişikliği yaratılışa bir müdahale olarak değerlendirmekte ve bu tür müdahaleleri yasaklamaktadır.²⁹

YORUMLAYALIM

"Temiz şeylerden yiyeceğiniz ve iyi ameller işleyiniz."

(Mü'minun suresi 51. ayet.)

"Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız."

(Nisa suresi, 31. ayet.)

Yukarıdaki ayetleri arkadaşlarınızla yorumlayınız.

27 bk. Buhari, "Büyü", 102, 112; Ebu Dâvud, "Büyü", 64; Orhan Çeker, Güncel Meseleler İstişare Toplantısı IV, s. 132.

28 Muhlis Akar, Güncel Meseleler İstişare Toplantısı IV, s. 458.

29 bk. Nisa suresi, 119. ayet; Buhârî, Libâs, 85,87; Müslim, Libâs, 33.

DERS DIŞI ETKİNLİK

Helal gıda sertifikası hakkında bir araştırma yapınız.

Elde edilmesi itibariyle helal olmayan ve tüketilen gıda Müslümanların ibadetini, duasını, ahlakını, bireysel ve toplumsal hayatını, ahiret hayatını olumsuz yönde etkileyeceği gibi, mahiyeti itibariyle helal olmayan gıdalar bedeni, sağlığı, ahlakı ve ahireti olumsuz yönde etkiler. İslam dini, bir yiyeceğin dinen helal sayılabilmesi için onun helal ve meşru yollarla elde edilmesini şart koştığı gibi, özü ve doğal yapısı itibariyle de helal, temiz, faydalı ve zararsız olmasını da şart koşar.³⁰

İslam dininde ayet ve hadislerde yasaklanmayan, temiz ve sağlığa zararlı olmayan her canlı yenebilir.³¹ Yiyecek ve içecek tercihlerinde haramı gözetmek ve harama yaklaştran şeylerden de uzak durmak gerekir. Dinen içki içmek haramdır. Ayrıca içki içilen ortamlarda bulunmak uygun görülmemiştir. Unutulmamalıdır ki İslam dininde yasaklar sınırlı iken helallerin kapsamı oldukça geniştir. Dinin haram ve gayrimeşru olarak ilan edip kaçınılmasını istediği şeyler kişiyi mahrumiyetler içerisinde bırakacak tarzda ağır değildir. Aksine her yasağın meşru zeminde bir alternatifi, daha iyisi ve daha temizini gösterilmiştir. Çirkin ve kötü yasaklanmış, iyi ve temiz olan helal kılınmıştır. Öte yandan zaruretler, beklenmedik şartlar, zorlamalar ve hayati tehlikeler karşısında bazı yasakların geçici olarak ve ihtiyaç miktarınca kullanılmasına izin verilmiştir.³²

Bağımlılıklar

PAYLAŐALIM

"Bağımlılıktan kurtulmanın en iyi yolu hiç başlamamaktır."

Yukarıdaki sözden anladıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

İnsana verilen üstün özelliklerin en önemlisi akıldır. İnsan akıl sahibi olduğu için dinin buyruklarına muhatap olmuştur. Dinin gayesi ise insanların faydasını gözetmek ve onlardan zararı savmaktır. Bu gayenin gerçekleşmesi, dinî hükümlerin anlaşılması, hayata geçirilmesi, nefsi isteklerden uzaklaşarak yalnızca Allah'a (c.c.) kulluk edilmesi; aklın korunmasıyla mümkündür. Bu nedenle İslam dini aklın korunmasını ve kullanılmasını emretmiş, aklın kullanılamaz hale gelmesine neden olan bağımlılıkları yasaklamıştır.³³

Bağımlılık yapan maddeler kişinin bazı şeyleri idrakinde, huy ve mizacında, zihni ölçülerinde ve davranışlarında bozukluklar oluşturur. Bu durum kişinin sadece kendisine değil nesline de zarar verir. Ayrıca bağımlılıklar iş verimliliğinin düşmesi yönüyle ülke ekonomisini,

30 Muhlis Akar, Güncel Meseleler İstişare Toplantısı IV, s. 458.

31 bk. Müslim, Sayd, 15; Ebu Davud, Et'ime, 32.

32 TDV, İman ve İbadetler İlmihali, C 1, 177.

33 bk. Rad suresi, 4,19. ayetler.

bağımlı olunan madde alımı ve bağımlılıkların yol açtığı hastalıkların tedavi masrafları nedeniyle aile ekonomisini zarara uğratar.³⁴

Trafik kazalarının en önde gelen sebeplerinden biri alkollü araç kullanmaktır. Bu kazalarda yaralanma ve ölümlere sebep olan kişiler ömür boyu vicdan azabı çekerler. Ayrıca alkol ve uyuşturucu bağımlılığı aile ilişkilerini de olumsuz etkiler. Ailenin bir üyesinin alkol ve uyuşturucu madde kullanması, aile içinde ciddi sorunlara ve çatışmalara neden olur. Bağımlılık hâline dönüşen bu alışkanlıklar çeşitli nedenlerle ailede yalanı, baskıyı, saldırganlığı ve şiddeti doğurur. Bu durum aile içinde derin yaralar açarken diğer taraftan bireyin toplumla ilişkilerinin bozulmasına sebebiyet verir.³⁵

OKUMA PARÇASI

Sevgili gençler! Vatanımızı batırmak için bekleyenlerin oyunlarına gelmeyelim. Hepsi de zehir olan bu maddelerden uzak duralım. Manevi sıkıntı ve problemlerimizi inançla, ibadetteki huzurla telafi edelim. Hem kendi sıhhatimizi, hem ahiretimizi hem de ülkemizin geleceğini muhafazaya çalışalım.

Şüphesiz hiç kimse sigara tiryakisi olacağım diye sigaraya başlamamıştır. Kimse de alkolik olacağım diye içkiye başlamamıştır. Bu gibi zararlı maddelere hep küçük heveslerle başlanmış; bir, üç, beş, yedi derken, şahıs günün birinde sigara, alkol ya da uyuşturucu bağımlısı olmuştur. Alışmış, müptela olmuş insanların bu maddeleri bırakması zordur. En tesirli çare ise bu maddelere hiç başlamamak, hiç heves etmemek, baştan uzak durmaktır. Herhangi bir maddenin şayet yüzlerce zararı var, hiçbir faydası yoksa ve alışan insan da bu maddelerden çok zor vazgeçiyorsa, herhalde akıllı olmanın gereği bu maddelere hiç başlamamak, bunlara hiç yanaşmamaktır.

(Alparslan Özyazıcı, Alkollü İçkiler Sigara Ve Madde Bağımlılığı, s. 185.)

İslam'da akıl, can, nesil, mal ve din korunması gereken temel değerlerdir. Bu değerleri ortadan kaldıracak veya onlara zarar verecek tüm fiiller İslam dinince haram kılınmıştır. Şans faktörüne bağlı, emeğe dayanmayan veya bir başkasının malını haksız bir şekilde elde etmeyi içeren oyun ve eğlence anlayışları da bu kapsamda haramdır. Bunlar kumar oynama, şans oyunları, canlılara zarar veren tehlikeli eğlence faaliyetleridir. Bu konu Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilir: **“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?”**³⁶

Sigara içmek; içen kişiye, onunla aynı ortamı paylaşan şahıslara ve çevreye zarar vermesi, ayrıca israfa yol açması ve hak ihlâllerine neden olması gibi hususlar göz önünde bulundurularak dinen “harama yakın mekruh” (tahrimen mekruh) sayılmıştır.³⁷ Alkollü içki, uyuşturucu ve kumar ise her yönden bireye ve topluma büyük zararlar verir. Bu nedenle de yasaktır. İslam'da yasak olan şeyleri yapmak günah olduğu gibi, böyle şeylerin yapılmasına rıza göstermek ve yardımcı olmak da günahtır. Hz. Peygamber, haram bir maddeyi kullanan ile birlikte onu imal eden, taşıyan, aracılığını ve sunumunu yapan kişilerin de aynı günaha girdiğini bildirmiştir.³⁸

34 Alparslan Özyazıcı, Alkollü İçkiler Sigara Ve Madde Bağımlılığı s. 97, 159.

35 TDV, İman ve İbadetler İlmihal, C 1, s. 178.

36 Maide suresi, 90. ayet.

37 bk. TDV, İslam ve Toplum İlmihal, C 2, s. 68.

38 bk. Ebû Dâvûd, Eşribe 2; İbn Mâce, Eşribe 6; <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/1022/alkol-ve-diger-haram-urunle-rin-satildigi-bir-is-yerinde-calismak-caiz-midir-> (26.02.2018)

3. SAĞLIK VE TIPLA İLGİLİ MESELELER

Hastalık insanın beden ve ruh halini olumsuz etkileyen bir durumdur. Tedavi ise bu durumun giderilmesidir. İslam dini hastalıklara yakalanmamak için her türlü tedbiri almayı, hasta olduğunda iyileşmek için çare aramayı tavsiye eder.

Tüm çabalara rağmen iyileştirilemeyen hastalıkları metanetle karşılamak, ardında büyük mükafatların gizli olduğu bir kapıyı açmaktır. Bu konu hakkında Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "...Sevabın çokluğu, belanın büyüklüğüyle beraberdir..."³⁹

Günümüzde tıp teknolojisi ve sağlık alanında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu durum olumlu gelişmelerin yanında dinî, hukuki ve ahlaki yönlerden de birçok sorunları beraberinde getirmiştir. Sağlık gibi hastalığın da bir imtihan olarak var olduğu bilinciyle günümüz Müslümanları sağlıklarına Allah'ın (c.c.) razı olduğu yollardan kavuşmayı arzulamaktadır. Bu bağlamda otopsi, ötenazi, organ nakli, kan bağı, haram maddelerle tedavi ve intihar konuları son zamanlarda yoğun olarak tartışılmaktadır.

12.4.8. İslam'da sağlık emanettir.

Otopsi

Otopsi, ceset üzerinde yapılan tanısal amaçlı tıbbi bir incelemedir. Ölüm ve hastalık sebebinin tespiti için bazen cesedin iç organlarının açılması ve hatta incelenmek üzere vücudundan parça alınması yoluyla gerçekleştirilmektedir.

İslam'a göre insanların gerek hayatta ve gerekse vefatlarından sonra dokunulmazlıkları vardır. Ancak bu dokunulmazlığın sınırları vardır. Tıpkı ameliyat olmak gibi gerekli durumlarda bu dokunulmazlık kalkabilir. Otopsi sayesinde ölüm sebebi anlaşılabilir, bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilebilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber otopsiyi değil yaşadığı toplumda intikam amaçlı ölüye yapılan saldırıyı yasaklamıştır. Gereklik halinde ve zaruret ölçüsünde otopsi yapmanın caiz olduğu hükmünü açıklamıştır.⁴⁰

Ötenazi

Ötenazi sözlükte kolay ölüm, hızlı ölüm gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise, tıbben tedavisi olmayan ve sürekli acı veren bir hastalığa yakalanmış kimsenin hayatına kendisinin ya da hukuki temsilcisinin izni ile son verilmesidir. Ötenazi, hastanın yaşamına kasıtlı olarak son vermektir. Bugün ülkemizde yasak olan bu uygulamanın dinen haram ve hatta cinayet olduğu konusunda İslam âlimleri hemfikirdir. Çünkü İslam dininde "ölüm hakkı" değil, "yaşama hakkı" vardır. Ötenazi, kişinin hakkı olmayan bir şeyi talep etmesidir.

Hastanın aldığı tıbbi desteğin sona erdirilmesi konusu, beyin ölümü gerçekleşmiş kişiyle bitkisel hayattaki kişilerin tedavisinin durdurulması şeklinde iki kısımda değerlendirilir. İslam âlimlerinin çoğuna göre, hastanın veya kanuni temsilcisinin izni ile bitkisel hayattaki kimse

39 İbn Mâce, Fiten, 23.

40 Ahmet Ekşi, İslam Tıp Hukuku, s. 83-85.

tıbben ölü sayılmayacağı için bu kimsenin aldığı tedaviyi durdurmak ötenazi kapsamında değerlendirilmektedir. Beyin ölümü gerçekleşmiş kimse ise artık ölüdür ve kendisinden yaşam destek ünitesinin çekilmesi ötenazi olarak değerlendirilmez.⁴¹

Organ Nakli

Günümüzde organ nakli, bazı hastalıkların tedavisinde tek çaredir. Organı veren ve alan iki tarafın da insan olması ve insan organı üzerinde tasarruf yapılmasını gerektirmesi sebebiyle konu tıbbın dışında din, hukuk ve ahlak alanlarını da ilgilendirmektedir.

Kur'an ve sünnet, gerekli gördüğü bazı konularda ayrıntılı hükümler koymakla birlikte, her olay hakkında ayrıntıya inmeyip bütün dönemlerde ortaya çıkabilecek problemler için genel ilke ve kurallar bildirmekle yetinmiştir. Güncel bir mesele olması nedeniyle organ nakli hakkında klasik fıkıh kaynaklarında açık ifadelere rastlanmamaktadır. Günümüzde organ naklinin İslam prensipleriyle ve amaçlarıyla ilişkisini kurarken farklı açılardan incelenip araştırılması gerekmektedir. Ayrıca İslam, ölüye önem vermekle birlikte hayata ve insana daha çok önem vermiş, hayatı korumayı beş temel esastan biri saymıştır. Bu nedenle günümüz İslam bilginleri ve fetva kuruluşları, tedavi maksatlı organ naklinin bazı şartlarla caiz olduğunu açıklamışlardır.

12.4.9. İslam âlimlerine göre ölüden kalp nakli yapılabilir

Ülkemizin dinî görüş açıklama yetkisini taşıyan en üst kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, Suudi Arabistan' da bulunan Büyük Âlimler Kurulu, İslam Konferansı Örgütüne bağlı İslam Fıkıh Akademisinin kararı ve 1990 yılındaki altıncı dönem toplantılarına göre organ nakli konusunda ulaşılan bazı sonuçlar şöyledir:⁴²

41 Ahmet Ekşi, İslam Tıp Hukuku, s. 117-124.

42 İbrahim Kafi Dönmez, İslamda İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C 3, s. 512.

1. Organ naklinin zaruret olması ve naklin olumlu sonuç vereceği konusunda güçlü kanaatin olması durumunda, organ nakli caizdir.
2. Dinen aranan şartların gerçekleşmiş ve organı alınacak kimsenin kendisinin veya kanuni temsilcisinin izninin olması hâlinde organ nakli caizdir
3. Kalp gibi hayatın kendisine bağlı bulunduğu tek organların canlı bir insandan bir başkasına nakli haramdır.
4. Canlı bir insandan, temel bir hayati fonksiyonunu devre dışı bırakan organ nakli haramdır.
5. Açıklanan durumlarda organ naklinin ittifakla caiz görülmesi, organın satım konusu yapılmaması şartına bağlıdır.

Kan Bağışı

Tıbbi bir zaruret olan kan nakli dinen sakıncalı olmayan bir uygulamadır. Kişi başkası için kan bağışında bulunabileceği gibi kendi tedavisi için de kan alabilir.⁴³ Konunun istismara ve mağduriyetlere sebebiyet vermemesi açısından kan bağışında bulunan kişinin insani ve ahlaki bir görev olarak bağışta bulunması ve ücret talep etmemesi en doğru olanıdır.

Haram Maddelerle Tedavi

Hastalıklara çare aramak hem fitri hem dinî bir gerekliliktir. Günümüzde sorulan sorulardan birisi de yenilmesi içilmesi haram olan maddelerin tedavi amaçlı kullanımınıdır. İslam bilginleri, uzman ve dinine bağlı bir doktorun hayati tehlike arz eden bir hastalığın şifasının ancak bu maddeler olduğunu ve başka seçeneğin olmadığını bildirmesi hâlinde kullanımını caiz görmüşlerdir.⁴⁴

İntihar

İnsan dünyaya yaradanını tanıma ve O'nun gösterdiği çizgide hayatını sürdürme gayesiyle gönderilmiştir. Hayatta kalma insan için en güçlü güdüdür. İnsanın tüm eylemleri bu gayeye döndürülür. İntihar ise şiddet içeren kasıtlı bir fiille veya tedaviyi, yeme içmeyi kesmek gibi dolaylı eylemlerle kişinin hayatına son vermesidir. Fıtratta olan yaşama güdüsünün ve Allah'ın (c.c.) belirlediği yolda yürüme gayesinin yok olmasıdır.

Hayat, Allah'ın (c.c.) kullarına bahşettiği, korunmasını emrettiği bir emanettir. Ayet ve hadislerde insan canının korunması gereken büyük bir değer olduğu vurgulanmıştır. İnsana bahşedilen her nimet gibi en önemli emanet olan canın, Allah'ın takdiri dışında insanın kendi müdahalesi ile sonlandırılması yasaklanmıştır.

43 İbrahim Kafi Dönmez, İslamda İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C 2, s. 529.

44 İbrahim Kafi Dönmez, İslamda İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C 4, s. 313.

Kur'an-ı Kerimde Allah Teâlâ, "...kendinizi öldürmeyiniz!..."⁴⁵, "...kendinizi tehlikeye atmayınız..."⁴⁶ buyurarak, kullarına canları üzerinde tasarruf hakkı vermediğini bildirmiş ve intiharı yasaklamıştır. "...Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara peygamberlerimiz, apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir."⁴⁷ buyurarak da hayati sonlandırmaya yönelik girişimlerin aşırılık olduğunu vurgulamıştır.

12.4.10. "Allah sabredenlerle beraberdir."

(Bakara suresi, 153. ayet.)

Yaşamak insanın en büyük hakkıdır ve dinen koruma altına alınmıştır. Cana yönelik her türlü saldırı dinen büyük bir günahdır ve ahirette çok çetin bir azabın habercisidir. İntihar, bir 'hak' değil 'haksızlıktır' ve aşırı gitmektir. Aynı zamanda sosyal bir suç olarak kabul edilir. Zira insan sadece kendisi için değil toplum için de yaşar; topluma faydalı olmak onun bir görevidir. Bu anlamda intihar görevden kaçmaktır.⁴⁸ Dinen haramdır ve büyük günahlar arasındadır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kişinin hayatını sürdüreceği ölçüde yeme ve içmesi farz olup, bundan kaçınarak "ölüm orucu" tutması intihar hükmünde görülmüştür. Çünkü ölüme yol açabilecek bir açlık tehlikesinde İslâm, haram gıdaların bile yenilip içilmesine müsaade ederek insan hayatını korumayı ve kurtarmayı esas almıştır.

(TDV, İslam ve Toplum, C 2, s. 182-183.)

DERS DIŞI ETKİNLİK

Zorluklara karşı sabırlı olmakla ilgili ayet ve hadisler bularak sunu hazırlayınız

45 bk. Nisa suresi, 29. ayet.

46 bk. Bakara suresi, 195. ayet.

47 Maide suresi, 32. ayet.

48 Hayati Hökelekli, "İntihar", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 351.

4. KUR'AN'DAN MESAJLAR: EN'AM SURESİ 151 VE 152. AYETLER

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ مَحْنٍ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكَُمْ وَصِيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكَُمْ وَصِيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

(Ey Muhammed!) De ki: “Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya babaya iyi davranın. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız. (Zina ve benzeri) çirkinliklere, bunların açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Meşru bir hak karşılığı olmadıkça, Allah’ın haram (dokunulmaz) kıldığı canı öldürmeyin. İşte size Allah bunu emretti ki aklınızı kullanasınız.”

“Yetim malına, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında yaklaşmayın; ölçüyü ve tartıyı doğru yapın. Biz kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükleriz. Konuştuğunuzda, akraba bile olsa sözünüzde adil olun. Allah’a olan sözünüzü yerine getirin. Allah size bunları öğüt almanız için buyurmaktadır.”

BULALIM

En’am suresi 151 ve 152. ayetlerde Allah Teâlâ’nın insanlardan yapmasını ve uzak durmasını istediği şeyleri bularak uygun yerlere yazalım.

Yapılması İstenenler

- 1) Anne ve babaya iyi davranın
- 2) Ölçüyü ve tartıyı doğru yapın
- 3).....
- 4).....
- 5).....
- 6).....

Uzak durulması istenenler

- 1) Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayın
- 2).....
- 3).....
- 4).....
- 5).....
- 6).....

Sure Hakkında

Tamamına yakınının Mekke’de toptan indiği ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “*Bu sure, ufku kaplayacak kadar çok melek tarafından yeryüzüne uğurlandı... Allah Teâlâ bununla bana ve size büyük bir ikramda bulundu...*”⁴⁹ sözleriyle insanlara tanıttığı En’am suresi 165 ayettir. 151 ve 152. ayetler toplum düzeninin sağlanmasına yönelik hükümler içerir. Bu bağlamda zarûrât-ı diniyye’den olan canın ve malın, neslin, dinin dokunulmazlığı ve akli kullanmanın önemi açıkça vurgulanır.

YAZALIM

En’am suresi 151 ve 152. ayetleri doğrultusunda aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

Dinin korunmasını bildiren ifadeler

.....

Canın korunmasını bildiren ifadeler

.....

Malın korunmasını bildiren ifadeler

.....

Neslin korunmasını bildiren ifadeler

.....

Aklın korunmasını bildiren ifadeler

.....

Ayetin Açıklamaları

En’am suresi 151. ayet, “**Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım...**” ifadesi ile başlamakta iken içeriğinde yasaklarla birlikte bir takım emirlerin de bulunduğu görülmektedir. Bu durum haramların, onlarla sıkı ilişkisi olan emirlerle açıklanması gerektiği içindir. Haramlar yalnız yasaklarla değil emirlerle de anlaşılır. “**...Anaya babaya iyi davranın...**” emri “**anne ve babanızı incitmeyiniz.**” yasağını da içine alır. İslam dininde anne- babaya saygı ve itaat Allah’a (c.c.) ve O’nun Peygamberine (s.a.v.) saygı ve itaatten sonra üçüncü sırada gelmektedir.

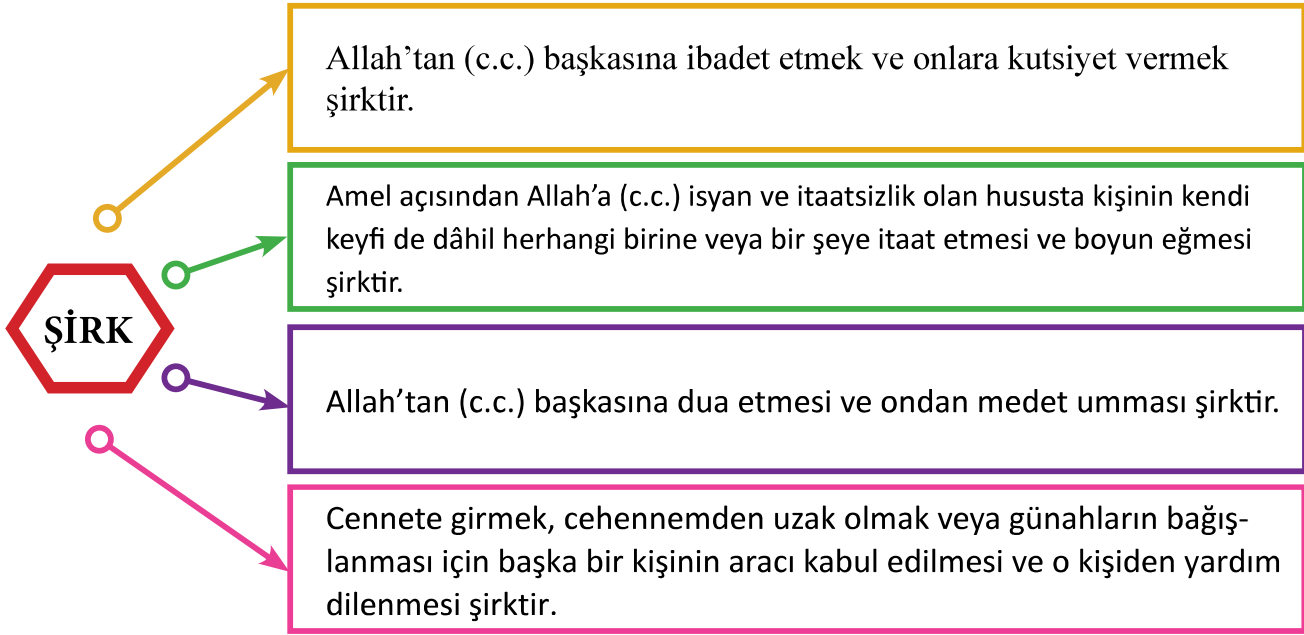
Allah Teâlâ “**...O’na (Allah’a) hiçbir şeyi ortak koşmayın...**” buyurarak zarûrât-ı diniyye’de yer alan, dinin korunması ilkesinin ihlalinin, haram kılınanların en başında zikretmektedir. Aynı ilke önemine binaen 152. ayette farklı yönüyle tekrar ifade edilmektedir: “**...Allah’a olan sözünüzü yerine getirin...**”

Dinin korunması öncelikle Allah’a (c.c.) teslim olmak ve yalnızca O’na kulluk edip yalnızca O’ndan yardım dilemekle başlar. Kişi Müslüman olmakla Allah’a (c.c.) bu yönde bir söz vermiş olur. 152. ayette de belirtildiği gibi Allah Teâlâ kullarından bu sözlerini yerine getirmelerini yani

49 M. Hamdi Yazır, Hak dini Kur’an Dili, C 3, s. 374-375.

dinin hükümlerini hayata geçirmelerini emretmektedir. Bunun için, akli kullanmanın önemi büyüktür. Zira; şirkten uzak durmak, ölçü ve tartıda adaleti gözetmek, kimsenin yaşama hakkına müdahale etmemek, haksızlık yaparak başkalarının malını yememek, çirkin işlerden uzak durmak gibi işlerin faydası akılla kavranabilecek düzeydedir. Bu hakikat “...İşte size Allah bunu emretti ki aklınızı kullanasınız.” şeklinde ifade edilerek insanları düşünmeye teşvik etmiştir.

En’am suresi 151. ayette geçen “şirk” kavramının doğru anlaşılması çok önemlidir. Çünkü İslam dini tevhid inancı üzerine bina edilmiştir ve şirk, Allah’ın (c.c.) asla affedemeyeceği en büyük günahdır. Açık örneklerini İslamiyet’ten önceki Arap toplumunda puta tapıcılık olarak görülen şirkin birçok çeşidi vardır.

“...Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin...” emri, günümüzde de dikkat edilmesi gereken bir husustur. Zira günümüzde aileler çocuklarına kaliteli ve lüks bir yaşam sunamama endişesiyle gebelikleri sonlandırmakta ve olabildiğince az sayıda çocuk sahibi olmaya çalışmaktadırlar. Bu durum İslamın canın ve neslin korunması ilkesi ile çelişmektedir. Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetime uygun davranmazsa benden değildir. Evlenin. Çünkü ben (kıyamet günü diğer) ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim...”⁵⁰

İslam dini harama yaklaştıran işleri de haram saymıştır. Allah Teâlâ, “...(Zina ve benzeri) çirkinliklere, bunların açığına da gizlisine de yaklaşmayın...” buyurarak, harama giden tüm yolların terk edilmesini emretmiştir. Bu bağlamda zina haram olduğu gibi bu fiile insanları yaklaştıracak ölçüsüz, çirkin davranışlar da haramdır. Haramlar konusunda iyi niyetli amaçlardan da sakınmak önemlidir. Kumar haram ise kumarla kazanılan parayı hayır kuruluşuna vermeyi amaçlamak dinen kumarı meşru kılmaz. İslam dini, sınırlı sayıda koyduğu yasaklarla insanların mutluluğunu hedeflemektedir. En’am suresi 152. ayete Allah Teâlâ bu gerçeği insanlara bildirerek son veriyor: “...Allah size bunları öğüt almanız için buyurmaktadır.”

50 İbn Mâce, Nikâh, 1.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıda verilen açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. İcma, mübah ve mekruh kavramlarını açıklayınız.

.....
.....
.....

2. İslam'ın helal ve haramı belirlemedeki ölçütlerini yazınız.

.....
.....
.....

3. İslam'ın fakirliğe yönelik aldığı tedbirleri yazınız.

.....
.....
.....

4. İşçinin haklarını ve görevlerini yazınız.

.....
.....
.....

B. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları uygun şekilde cevaplayınız.

5. İslam dini ortaya koyduğu ilkelerle yeryüzünde güven ve huzur ortamı oluşturmayı amaçlamıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için can, mal, akıl, nesil ve dinin korunmasını en temel hak saymıştır.

Yukarıdaki paragrafı en güzel şekilde destekleyen ayet aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ey iman edenler! Şarap, kumar, putlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir..."

(Mâide suresi, 90. ayet.)

B) "... Kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur..."

(Mâide suresi, 32. ayet.)

C) "İnsanlardan öyleleri vardır ki: "Biz Allah'a ve ahiret gününe iman ettik" derler; oysa inanmış değillerdir."

(Bakara suresi, 8. ayet.)

D) "Rabbin O'ndan başkasına kulluk etmemenizi, anneye babaya iyilikle muamele etmenizi emretti..."

(İsra suresi, 23. ayet.)

E) "Onlar, 'Ey Rabb'imiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle' diyenlerdir."

(Furkân suresi, 74. ayet.)

6. “Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur.” (Nahl suresi, 115. ayet.)

Yukarıdaki ayete göre aşağıda verilenlerden hangisi yanlıştır?

- A) Yenilmesi haram kılınanlar dört tanedir.
- B) Haddi aşmadan her şey yenebilir.
- C) Zaruretler haramları mübah kılar.
- D) Kendiliğinden ölmüş hayvanlar yenilemez.
- E) Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar haram kılınmıştır.

7. Yenilmesi aslen helal olan gıdaların elde edilış yöntemi de önemlidir. Buna göre aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Yenilmesi helal olan hayvanlar helal yiyeceklerle beslenmelidir.
- B) Hayvan kesiminde Allah'ın (c.c.) adının anılması gerekmektedir.
- C) Yenilmesi helal olan gıdalara katılan maddeler de helal olmalıdır.
- D) İstihale yöntemi tüm gıdaları helal hale çevirmektedir.
- E) Genetik değişiklikle gıdalar sağlığa zararlı hale gelirse yenilmesi caiz olmaz.

8. Aşağıda verilen ayet ve hadislerden hangisi ekonomik hayatla ilgili değildir?

- A) “Kişi kendi emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir yiyecek yememiştir...” (Buhârî, Buyû, 15.)
- B) “...Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin...” (Nisâ suresi 36. ayet.)
- C) “...Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin...” (En'am suresi 151. ayet.)
- D) “...Sevabın çokluğu, belanın büyüklüğüyle beraberdir...” (İbn Mâce, Fiten, 23.)
- E) “...ölçüyü ve tartıyı doğru yapın...” (En'am suresi 152. ayet.)

“ Haram, Allah’ın kitabında haram kıldıklarıdır. Helal, Allah’ın kitabında helal kıldıklarıdır. Hakkında açıklama bulunmayanlar ise sizleri serbest bıraktıklarıdır.” (Tirmizi, Libâs, 6.)

9. Yukarıdaki hadis-i şerifte “serbest bırakılanlar” olarak tanımlanan kavram aşağıdaki seçeneklerin hangisinde doğru olarak verilmiştir.

- A) Haram
- B) Müfsit
- C) Farz
- D) Mendup
- E) Mübah

C. Aşağıdaki soruları ayetlere göre cevaplayınız.

“Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah’ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”
(Lokman suresi 27. ayet.)

“İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu...”

(Rum suresi, 41. ayet.)

10. Rum suresi 41. ayeti genetiği değiştirilmiş ürünler ve insan sağlığı üzerindeki etkileri bağlamında değerlendiriniz. Yazınız.

.....

11. Birey ve toplum olarak yeryüzünde Allah’ın (c.c.) var ettiği dengeyi korumak için neler yapabiliriz? Yazınız.

.....

12. Dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunmamasının yeryüzünde düzenin bozulması açısından değerlendiriniz. Birey ve toplum olarak yeryüzünde Allah’ın (c.c.) var ettiği dengeyi korumak için neler yapabiliriz? Yazınız.

.....

Ç. Aşağıda verilen kelimeleri uygun cümlelerle eşleştiriniz.

(Şirk, Haram, Organ nakli, İntihar, Zarûrât-ı dîniyye)

(.....)	Tedavi maksatlı tıbbi bir işlemdir. Günümüz İslam âlimleri onun bazı şartlarla caiz olduğunu açıklamışlardır.
(.....)	Ötenazinin dinen hükmüdür.
(.....)	Dinin, hayatın (can), aklın, neslin (neseb, ırz) ve malın korunmasını ifade eder.
(.....)	Fitratta olan yaşama güdüsünün ve Allah’ın (c.c.) belirlediği yolda yürüme gayesinin yok olmasıdır.
(.....)	Allah’a inanmakla birlikte başka varlıkları da tanrı kabul etme.

